

DARIUSZ KARCZEWSKI

Wydział Historyczny Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
<https://orcid.org/0000-0002-2701-7887>

Z dziejów klasztoru franciszkanów w Górze na Śląsku

1. Najstarsze wzmianki o Górze – 2. Fundacja zakonna – 3. Upadek fundacji w XVI w.

Provincia czesko-polska Zakonu Braci Mniejszych, w pewnych okresach nosząca też nazwę polsko-czeskiej, wyodrębniła się w latach 1238–1239 z prowincji saskiej. W jej skład pierwotnie wchodziły Czechy wraz z Morawami, Polska, Śląsk i ziemie państwa zakonnego w Prusach. Na tak zarysowanym obszarze rolę centrum prowincji stanowiła Praga. Początkowo funkcjonowały tylko dwie kustodie: czeska i polska; ta ostatnia z głównym ośrodkiem we Wrocławiu (ok. 1236 r.). Stopniowo jednak – najprawdopodobniej w latach 50. XIII w. – ukształtowały się mniejsze okręgi kustodialne. W Czechach i na Morawach były to kustodie: praska, hradecko-kralowska, litomierzycka i morawska. Śląsk miał trzy kustodie: wrocławską, złotoryjską (wraz z efemeryczną kustodią budziszyńską) i opolską. Obszar Królestwa Polskiego zajmowały tylko dwie kustodie: krakowska i kujawska. Pierwsza z nich obejmowała konwenty w stołecznym Krakowie (ok. 1237 r.), Zawichoście (dokładnie franciszkanie przybyli z Sandomierza w 1257 r.), Nowym Mieście Korczynie (1250 r.), Starym Sączu (1280 r.) i Radomsku (przeniesiony z Brzeźnicy w 1288 r.). Kustodia kujawska, początkowo z siedzibą w Inowrocławiu, od schyłku XIII w. zwana była gnieźnieńską. Na obszarze Kujaw w jej skład wchodziły: założony przez księcia kujawskiego Kazimierza I Konradowicza dom w Inowrocławiu (1238 r.) oraz klasztor z fundacji księcia Władysława Łokietka w Radziejowie (1298 r.). W Wielkopolsce minoryckie konwenty zostały ufundowane przez wielkopolskich władców: Bolesława II Pobożnego i jego żonę, Jolantę, oraz sy-

nowca, Przemysła II, kolejno w: Kaliszu (1257 r.), Gnieźnie i Śremie (1270 r.), Pyzdrach (1277 r.) i Obornikach (1292 r.). Z dolnośląskich konwentów Zakonu Braci Mniejszych jedynie Głogów (przed 1261 r.) znalazł się w składzie kustodii gnieźnieńskiej, co sprawiło, iż do swego schyłku klasztor ten pozostał w prowincji czesko-polskiej. W XIII stuleciu kustodia złotoryjska obejmowała konwenty w: Budziszynie (niem. Bautzen, 1240 r.), Złotoryi (niem. Goldberg, 1243 r.), Żytawie (niem. Zittau, 1244 r.), Zgorzelcu (niem. Görlitz, 1245 r.), Lwówku Śląskim (niem. Löwenberg, data legendarna: 1227 r., prawdziwa: 1248 r.), Krośnie Odrzańskim (niem. Crossen an der Oder, 1270 r.), Lubaniu (niem. Lauban, 1273 r.), Legnicy (niem. Liegnitz, 1289 r.), Żaganiu (niem. Sagan, 1284 r.), Żarach (niem. Sorau, 1284 r.) i Lubawie (niem. Löbau, 1336 r.). Kustodia wrocławska obejmowała zaś domy: we Wrocławiu (ok. 1236 r.), Świdnicy (1249 r.), Nysie (1257 r.), Brzegu (1280 r.), Namysłowie (1284 r.), Ziębicach (1290 r.), Środzie Śląskiej (1290 r.) i Strzelinie (1296 r.). Zaliczane później do Śląska Kłodzko, gdzie franciszkanie osiedli w 1247 r., leżało już na obszarze diecezji praskiej, wchodząc w skład kustodii hradeck-kralovskiej.

Kustodię opolską tworzyły w średniowieczu cztery konwenty w: Opolu (1248 r.), Bytomiu (1258 r.), Głogówku (1264 r.) i Wodzisławiu Śląskim. Wszystkie klasztory franciszkańskie na Górnym Śląsku powstały z inicjatywy książęcej. Domy minoryckie w Opolu, Bytomiu i Głogówku były niewątpliwymi fundacjami księcia opolskiego Władysława. Tylko w przypadku Wodzisławia Śląskiego trudno dokładnie określić czas założenia klasztoru (prawdopodobnie w 1257 r.) i osobę fundatora.

XIV stulecie przyniosło polskim franciszkanom kolejne fundacje, przede wszystkim w Małopolsce. Były to domy w: Nowym Sączu (1304 r.), Lelowie (1357 r.), Chęcinach (1367 r.) i Dobrzyniu (ok. 1390 r.). W XV w. z królewskiej inicjatywy założono klasztor w Nieszawie (1426 r.), a przed 1406 r. powstał dom zakonny w mazowieckim Wyszogrodzie. Do grupy klasztorów należących do prowincji czesko-polskiej w połowie XV w. dołączyła dolnośląska Góra (niem. Guhrau) – niewielkie miasto położone na wschód od Głogowa¹.

---

¹ Niniejszy szkic historyczny prowincji czesko-polskiej minorytów został oparty na dwóch podstawowych pracach: Kamil Kantak. 1937. *Franciszkanie polscy*. T. 1: 1237–1517. Kraków: Wydawnictwo Polskiej Prowincji Ojców Franciszkanów; Dariusz Karczewski. 2012. *Franciszkanie w monarchii Piastów i Jagiellonów w średniowieczu. Powstanie – rozwój – organizacja wewnętrzna*. Kraków: Wydawnictwo Avalon, 43–109.

1. Najstarsze wzmianki o Górze

Góra (obecna wieś Stara Góra, niem. Alt Guhrau) po raz pierwszy pojawia się w bulli papieża Hadriana IV z 1155 r. pośród posiadłości biskupstwa wrocławskiego². W kolejnej bulli papieskiej, tym razem z 1245 r., osada ta nadal występuje jako własność biskupia położona w kasztelanii sądowelskiej³, aby najpóźniej w ósmym dziesięcioleciu XIII w. przejść w ręce książęce⁴. Aby określić przybliżony czas lokacji miejskiej, należy obecnie odrzucić rzekomy dokument księcia głogowskiego Henryka III z 18 maja 1288 r., dotyczący przeprowadzonej przez niego zamiany pewnych dóbr z rycerzem Goewinem z Góry⁵. Podobnie za sfałszowany trzeba uznać dokument z 9 lipca 1289 r., w którym wśród świadków wymieniono wójta i ławników z Góry⁶. Tym samym upada głęboko zakorzeniony w literaturze *terminus ante quem* lokacji miejskiej Góry⁷, a podstawowym wyznacznikiem chronologicznym pozostaje – niewolny od wątpliwości co do jego autentyczności – akt księcia głogowskiego Henryka III, wystawiony w Bierutowie 18 sierpnia 1300 r.⁸

² Heinrich Appelt. Wyd. 1971. *Schlesisches Urkundenbuch*. T. 1. Wien – Köln – Graz: *Historische Kommission für Schlesien*, nr 28; Karol Maleczyński. Wyd. 1956. *Kodeks dyplomatyczny Śląska*. T. I. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, nr 35 (*villam iuxta Sandouel, que Góra dicitur*).

³ Winfried Irgang. Wyd. 1978. *Schlesisches Urkundenbuch*. T. 2. Wien – Köln – Graz: *Historische Kommission für Schlesien*, nr 287 (*Iuxta castrum Sandouel villam Gora cum pertinentiis suis*). Bardzo kompetentny zarys dziejów grodu i kasztelanii sądowelskiej dał ostatnio Grzegorz Kiarszys. 2015. *Trzy światy średniowiecza. Iuxta castrum Sandouel*. Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, 108–117.

⁴ Winfried Irgang. Wyd. 1993. *Schlesisches Urkundenbuch*. T. 5. Köln – Wien: *Historische Kommission für Schlesien*, nr 487. Por. Tomasz Jurek. 1993. *Dziedzic Królestwa Polskiego książę głogowski Henryk (1274–1309)*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 89–90, przypis nr 11.

⁵ Irgang. Wyd. 1993. *Schlesisches Urkundenbuch*. T. 5, nr 507. W sprawie fałszerstwa tego dokumentu przekonująco wypowiedział się Winfried Irgang. 1987. „Das Urkunden- und Kanzleiwesen Herzog Heinrichs III. (I.) von Glogau (gest. 1309) bis 1300. Zu einer Untersuchung von Rościsław Żerelik”. *Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau* 28: 55–56.

⁶ Irgang. Wyd. 1993. *Schlesisches Urkundenbuch*. T. 5, nr 508.

⁷ Por. Joseph Jungnitz. 1902. „Die Pfarrei Guhrau im Mittelalter”. *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens* 36 (2): 366; Walter Kuhn. 1971. Die Gründung der Stadt Guhrau. W *Beiträge zur schlesischen Siedlungsgeschichte*. Red. Walter Kuhn, 132–133. München: Delp Verlag; Andrzej Wędzki. 1985. „Ze studiów nad genezą i początkami Góry Śląskiej”. *Rocznik Leszczyński* 7: 18–20; Barbara Trojak. 2008–2009. „Góra – studium historyczne miasta”. *Kwartalnik Górowski* 25: V–VI (tekst ten został napisany w 1983 r.).

⁸ Winfried Irgang, Daphne Schadewaldt. Wyd. 1998. *Schlesisches Urkundenbuch*. T. 6. Köln – Weimar – Wien: *Historische Kommission für Schlesien*, nr 480. W sprawie autentyczności tego dokumentu – por. dwugłos: Irgang. 1987. „Das Urkunden- und Kanzleiwesen Herzog Heinrichs III. (I.), 59–60; Tomasz Jurek. 1989–1990. „Kancelarie i dokumenty Piastów głogowskich w XIII i XIV wieku [w związku z najnowszymi pracami Rościsława Żerelika i Winfrieda Irganga]”. *Roczniki Historyczne* 55–56: 204–205. Niestety, oryginał tego ważnego dla poznania przeszłości Góry dokumentu nie zachował się do dziś. Jego fotokopię opublikował [Bolesław] Ziolecki. 1900. *Geschichte der Stadt Guhrau 1300–1900 als Jubiläumsschrift zur Erinnerung an die am 18. August 1300 durch Herzog*

Zatem ta nowa i ulubiona lokacja księcia Henryka III⁹ mogła najprawdopodobniej zostać przeprowadzona w latach 90. XIII w.

Podstawą pomyślnego rozwoju ekonomicznego nowo lokowanego miasta było prawdopodobnie sukiennictwo¹⁰ i handel solą na lokalnym targu¹¹. Ważnym elementem dla prestiżu i realnego znaczenia miasta było wybudowanie w nim zamku książęcego (pierwsza połowa XIV w.)¹². W 1310 r. synowie Henryka III głogowskiego wydzielili pod względem administracyjno-sądowym osobny okręg (*distric-tus*) górowski¹³, mający swojego starostę i czud (sąd prawa polskiego)¹⁴. Z tego samego roku pochodzi książęcy dokument stwierdzający, że Góra posługuje się prawem miejskim, jakim rządził się Głogów¹⁵.

Po śmierci Przemka II (1331 r.) – najmłodszego syna Henryka III, księstwo głogowskie zajął przemocą król czeski Jan Luksemburczyk. Góra znajdowała się wówczas jednak pod władzą księcia ścinawskiego Jana, lennika władcy Czech od 1329 r.¹⁶

Heinrich III von Glogau der Stadt Guhrau verlichenen Stadtrechte veröffentlicht und den städtischen Körperschaften gewidmet. Guhrau: A. Ziehlke, 6–7.

⁹ Jurek. 1993. *Dziedzic Królestwa Polskiego*, 91.

¹⁰ Świadczy o tym bardzo wczesny, bo wystawiony przez księcia głogowskiego Henryka III w 1304 r., przywilej dla górowskich sukienników, opublikowany przez Gustava Croona. 1910. „Ein Tuchmacherprivileg für Guhrau vom Jahre 1304”. *Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens* 44: 254–256. Znaczenie rzemiosła sukienniczego dla egzystencji ekonomicznej Góry podkreślił Hans Klapper. 1936. *Das Zunftwesen der Stadt Guhrau*. Breslau: Verlag Priebatsch, 4, 14. Na s. 83 zamieszczono tam aneks źródłowy, w którym m.in. opublikowany został dokument z 1457 r., gdzie – podobnie jak w późniejszych stuleciach – wśród górowskich cechów na pierwszym miejscu figuruje *Wöllinweber-Czeche*.

¹¹ Irgang, Schadewaldt. Wyd. 1998. *Schlesisches Urkundenbuch*. T. 6, nr 480.

¹² Dominik Nowakowski. 2008. *Siedziby książęce i rycerskie księstwa głogowskiego w średniowieczu*. Wrocław: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 106–107, 145–146, 343, 344.

¹³ [Ignacy Zakrzewski]. Wyd. 1878. *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*. T. 2. Poznań: Biblioteka Kórnicka, nr 932. Zasięg osadniczy określonego wówczas dystryktu górowskiego przedstawia Wędzki. 1985. „Ze studiów nad genezą i początkami Góry Śląskiej”, 25, ryc. 2. Por. ciekawe spostrzeżenia metryczne Anny Dunin-Wąsowicz. 2006. Przestrzeń weichbildu. Studium metrologiczne na przykładzie uposażenia paru miast śląskich. W *O rzeczach minionych. Scripta rerum historicarum Annaem Rutkowska-Plachcińska oblata* (Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej, t. 71). Red. Marta Młynarska-Kaletynowa, Jerzy Kruppé, 70–71. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.

¹⁴ Dominik Nowakowski. 2007. Od kasztelanii do weichbildu. Podziały wewnętrzne ziemi głogowskiej w średniowieczu. W *Stare i nowe w średniowieczu. Pomiędzy innowacją a tradycją* (Spotkania Bytomskie, t. 6). Red. Sławomir Moździoch, 270–272. Wrocław: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.

¹⁵ Colmar Grünhagen, Konrad Wutke. Wyd. 1892. *Regesten zur schlesischen Geschichte 1301–1315* (Codex diplomaticus Silesiae, t. 16). Breslau: Verein für Geschichte und Alterthum Schlesiens, nr 3096. Zob. też: Colmar Grünhagen, Konrad Wutke. Wyd. 1903. *Regesten zur schlesischen Geschichte 1327–1333* (Codex diplomaticus Silesiae, t. 22). Breslau: Verein für Geschichte und Alterthum Schlesiens, nr 4774.

¹⁶ Colmar Grünhagen, Hermann Margraf. Wyd. 1881. *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*. Cz. 1. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 129.

W wyniku kolejnych zastawów i transakcji sprzedaży miasto Góra wraz z okręgiem zostały podzielone na dwie części – książęcą i królewską (cesarską)¹⁷. Tę ostatnią w 1384 r. oddano w lenno Piastom z linii cieszyńskiej¹⁸.

2. Fundacja zakonna

Klasztor w Górze był najmłodszym w kustodii gnieźnieńskiej. Być może było to powodem tego, że niektórzy z badaczy w ogóle nie zauważają w Górze istnienia tego klasztoru¹⁹. 11 stycznia 1457 r. papież Kalikst III wydał księciu cieszyńsko-głogowskiemu Władysławowi (Włodkowi)²⁰ zgodę na ufundowanie poza murami miasta Góra klasztoru i kościoła pw. Bożego Ciała dla braci *regulari observantiae ordinis dicti S. Francisci*²¹. Wbrew wymowie tego źródła w Górze nie osiedli jednak obserwanci (tzw. bernardyni)²², lecz minoryci. Świadczyć może o tym fakt, że w 1511 r. minister czesko-polskiej prowincji minorytów Walenty z Krosna reprezentował ten konwent przy sprzedaży łąki klasztornej²³. Zgody na tę fundację udzielił już wcześniej biskup wrocławski Piotr II Nowak (1447–1456) i władze miejskie, o czym w 1462 r. papież Pius II poinformował biskupa wrocławskiego Jodoka z Rożemberka (1457–1467), zatwierdzając przy tym nowy klasztor i jego uposażenie²⁴. W starszej literaturze, chociaż bez wskazania podstawy źródłowej,

¹⁷ Transakcje te zestawił Nowakowski. 2008. *Siedziby książęce*, 342–343. Zob. też: Andrzej Wędzki. 1970. Podziały terytorialne. W *Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i Dolną Wartą (województwo zielonogórskie)*. T. 2: *Dolny Śląsk, Dolne Łużyce*. Red. Zdzisław Kaczmarek, Andrzej Wędzki, 24–30. Zielona Góra: Lubuskie Towarzystwo Naukowe.

¹⁸ Grünhagen, Margraf. Red. 1881. *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens*, 196–197.

¹⁹ Wędzki. 1985, „Ze studiów nad genezą i początkami Góry Śląskiej”, 41. Najczęściej kwestia funkcjonowania klasztoru jest kwitowana zdawkowo, jak to czyni np. Hans Klapper. 1995. Guhrau. W *Schlesisches Städtebuch* (Deutsches Städtebuch, t. 1). Red. Heinz Stoob, Peter Johaneck, 155–157. Stuttgart – Berlin – Köln: Kohlhammer Verlag.

²⁰ Połowa Głogowa i księstwa głogowskiego wraz z Górą przypadła mu w lenno w 1442 r. Zob. Grünhagen, Margraf. Red. 1881. *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens*, 201.

²¹ José Maria Pou y Marti. Wyd. 1939. *Bullarium Franciscanum* (Nova Series, t. 2). Quaracchi: Collegium S. Bonaventurae, nr 235.

²² Już osiemnastowieczny historiograf zakonny Virgilius Greiderer OFMRef przyjął, że konwent górowski obsadzili bernardyni. Zob. Virgilius Greiderer. 1777. *Germania Franciscana, seu Chronicon geographo-historicum Ordinis S. P. Francisci in Germania*. T. 1. Oeniponte: Trattner, 854.

²³ Lucius Teichmann. 1938. „Schlesiens Observantenklöster vor der Reformation”. *Archiv für schlesische Kirchengeschichte* 3: 93; Lucius Teichmann. 1987. „Guhrau. Franziskanerkloster”. *Jahrbuch der Friedrich-Wilhelm-Universität Breslau* 28: 35.

²⁴ Pou y Marti. Wyd. 1939. *Bullarium Franciscanum*, nr 1049; Augustin Theiner. Wyd. 1861. *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*. T. 2. Romae: Typis Vaticanis, nr 184.

inspirację tego dzieła przypisuje się górowskiemu bractwu Bożego Ciała²⁵. Idąc zaś za Kamilem Kantakiem, słusznie można się domyślać, iż konwent górowski mógł zostać obsadzony przez zakonników z Głogowa. Przemawiać za tym może, oprócz przynależności do kustodii gnieźnieńskiej w prowincji czesko-polskiej (podobnie jak Głogów), bliskość obu tych miast i dependencja wobec tego samego władcy²⁶. W 1458 r. książę wystawił oficjalny dokument fundacyjny klasztoru. Zbudowano go na przedmieściu w kierunku wschodnim, w nieodległej – należącej do miasta – wsi Kajęcín (niem. Kainzen). Wieś ta do 1298 r. była własnością księżęcą, aby następnie przejść w ręce Mikołaja z Obiszowa i jego szwagra, Zdzisława, w zamian za ich Obiszów²⁷. W późniejszym czasie Kajęcín musiał wrócić do rąk książęcych, gdyż już w 1310 r. księżęta Henryk IV Wierny i Konrad I Oleśnicki nadali go – obok innych wsi, folwarków i lasów – miastu Góra jako jego patrymonium²⁸. Wybór tej, nieodległej wszak, osady na miejsce klasztoru podyktowany był zapewne brakiem odpowiedniej wielkości działki wewnątrz murów zagospodarowanego już późnośredniowiecznego miasta²⁹. Uposażenie nowo ufundowanego klasztoru było bardzo skromne, gdyż początkowo obejmowało tylko kawałek piaszczystego gruntu na postawienie budynków, staw rybny i rolę o powierzchni jednego radła (*aratrum*, ok. 12–18 ha)³⁰. 31 października 1468 r. książę cieszyńsko-głogowski Przemko II (brat fundatora i jego następca) zatwierdził klasztorowi trzy kawałki roli położone na gruntach miejskich i nadał jakąś rolę przy wspomnianym stawie oraz łąkę przy wsi Kruszyniec (niem. Juppendorf), położoną niedaleko na północ od Kajęcína. Przy tej też okazji dowiadujemy się, że kościół klasztorny nosił wezwanie Bożego Ciała (*der Heiligen Leichnam*)³¹.

²⁵ Ziolecki. 1900. *Geschichte der Stadt Guhrau 1300–1900*, 42; Jungnitz. 1902. „Die Pfarrei Guhrau im Mittelalter”, 380.

²⁶ Kantak. 1937. *Franciszkanie polscy*, 337–338.

²⁷ Irgang. Wyd. 1993. *Schlesisches Urkundenbuch*. T. 5, nr 357. W sprawie zagadkowego miejsca wystawienia tego dokumentu (Weidenburg), identyfikowanego z Górą, zob. Jurek. 1993. *Dziedzic Królestwa Polskiego*, 41–42, przyp. 82.

²⁸ Grünhagen, Wutke. Wyd. 1892. *Regesten zur schlesischen Geschichte 1301–1315*, nr 3096.

²⁹ Rafał Eysymontt. 2009. *Kod genetyczny miasta. Średniowieczne miasta lokacyjne Dolnego Śląska na tle urbanistyki europejskiej*. Wrocław: Wydawnictwo Via Nova, 309.

³⁰ Tj. tyle roli, ile można było uprawiać przy użyciu jednego zaprzęgu wołów lub koni. Zob. Narodni Archiv Praha, sygn. 30. *Archiv české františkánské province, listiny*; Jungnitz. 1902. „Die Pfarrei Guhrau im Mittelalter”, 380.

³¹ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu przechowuje uwierzytelnioną XVII-wieczną kopię tego dokumentu. Zob. Waclaw Urban. 1973. „Regesty dokumentów archiwum parafialnego w Górze Śląskiej”. *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 3: 373, nr 2. Wzmianki o tym dokumencie notują też wizytacje z XVII w. Zob. Joseph Jungnitz. Wyd. 1907. *Visitationsberichte der Diözese Breslau*. T. 3: *Archidiakonat Glogau*. Breslau: G.P. Aderholz, 106, 176, 463; Jungnitz. 1902. „Die Pfarrei Guhrau im Mittelalter”, 381.

3. Upadek fundacji w XVI w.

Na trudną sytuację materialną klasztoru miały wpływ najprawdopodobniej dwa wielkie pożary miasta: w 1457 i 1478 r.³², które bardzo mocno zubożyły jego mieszkańców. Zarówno dla Góry, jak i dla całego księstwa głogowskiego ciężki był również czas tzw. głogowskiej wojny sukcesyjnej, toczony pomiędzy księciem żagańskim Janem II Szalonym a Maciejem Korwinem (w latach 1476–1482)³³. W 1484 r. mieszczanin górowski Anton Schönknecht przekazał na ręce gwardiana pół kopy groszy czynszu ze swego domu³⁴. W początku XVI stulecia klasztor musiał jednak podupuć i zaczął wyprzedawać swe posiadłości, o czym świadczy przywołana już sprzedaż łąki. Wkrótce też – literatura zazwyczaj podaje około 1534 r. – wskutek szerzącej się reformacji klasztor opustoszał. Z późniejszej relacji cesarza Ferdynanda I (z 1549 r.) wiadomo, iż za czasów biskupa wrocławskiego Jakuba von Salza (1520–1539) konwent odłączył się od katolicyzmu. W efekcie zezwolił on proboszczowi parafii pw. św. Katarzyny w Górze na użycie materiałów budowlanych z opuszczonego klasztoru do budowy nowego kościoła, uposażając go dobrami poklasztornymi³⁵. Grunty poklasztorne zostały włączone do górskich cesarskich dóbr zastawnych (niem. *Pfandschilling*), dzierżawionych do początku XVII w. przez okoliczne możliwe rodziny szlacheckie³⁶. Jeszcze w aktach wizytacyjnych z 1679 r. zamieszczono wzmiankę, iż w Kajęcinie był niegdyś klasztor minorytów, posiadający kilka ról zwanych *Mönchsäcker*, lecz w tym czasie były one już w posiadaniu mieszczan górskich³⁷.

³² Hermann Markgraf. Wyd. 1877. *Annales Glogovienses bis z. J. 1493. nebst urkundlichen Beilagen* (Scriptores rerum Silesiacarum, t. 10), Breslau: Verein für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 20, 37. Tłum. na język polski: Kaspar Borgeni. 2013. *Rocznik głogowski do roku 1493*. Tłum. Wojciech Mrozowicz. Głogów: Towarzystwo Ziemi Głogowskiej, 71 (zap. nr 153), 104 (zap. nr 237). O pożarze klasztoru – zob. Franz Wachter. Wyd. 1883. *Sigismundi Rosiczii Gesta diversa transactis temporibus facta in Silesia et alibi* (Scriptores rerum Silesiacarum, t. 12), Breslau: Verein für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 72.

³³ Bożena Techmańska. 2014. *Jan II Żagański. Niespokojny książę, sojusznik króla husyty (16 VI 1433 – 22 IX 1504)*. Kraków: Wydawnictwo Avalon, 54–91.

³⁴ Jungnitz. Wyd. 1907. *Visitationsberichte der Diözese Breslau*. T. 3, 178, 464.

³⁵ Greiderer. 1777. *Germania Franciscana*, 854; Kantak. 1937, *Franciszkanie polscy*, 339; Lucius Teichmann. 1938. „Schlesiens Observantenklöster vor der Reformation”, 93, przyp. nr 34; Teichmann. 1987. „Guhrau. Franziskanerkloster”, 36; Ziolecki. 1900. *Geschichte der Stadt Guhrau 1300–1900*, 43.

³⁶ Jarosław Kuczer. 2007. „Szlachta jako dzierżawca dóbr królewskich w księstwie głogowskim w XVI i XVII wieku”. *Studia Lubuskie* 3: 138; Jarosław Kuczer. 2007. *Szlachta w życiu społeczno-gospodarczym księstwa głogowskiego w epoce habsburskiej 1526–1740*. Zielona Góra: Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego, 134.

³⁷ *Olim vero fuerat hic [tj. w Kajęcinie – D. K.], sed in alio loco, aliud tempellum, ubi Minoritae S. Francisci habitabant et habuit certos agros, qui adhuc Mönchsäcker nominantur, pro tempore ci-*

*

Bibliografia

Źródła:

Rękopiśmienne

Narodni Archiv Praha, sygn. 30. *Archiv české františkánské province, listiny.*

Drukowane

Appelt Heinrich. Wyd. 1971. *Schlesisches Urkundenbuch*. T. 1. Wien – Köln – Graz: *Historische Kommission für Schlesien*.

Borgeni Kaspar. 2013. *Rocznik głogowski do roku 1493*. Tłum. Wojciech Mrozowicz. Głogów: Towarzystwo Ziemi Głogowskiej.

Greiderer Virgilius. 1777. *Germania Franciscana, seu Chronicon geographo-hitoricum Ordinis S. P. Francisci in Germania*. T. 1. Oeniponte: Trattner.

Grünhagen Colmar, Hermann Margraf. Wyd. 1881. *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*. Cz. 1. Leipzig: Verlag von S. Hirzel.

Grünhagen Colmar, Konrad Wutke. Wyd. 1892. *Regesten zur schlesischen Geschichte 1301–1315* (Codex diplomaticus Silesiae, t. 16). Breslau: Verein für Geschichte und Alterthum Schlesiens.

Grünhagen Colmar, Konrad Wutke. Wyd. 1903. *Regesten zur schlesischen Geschichte 1327–1333* (Codex diplomaticus Silesiae, t. 22). Breslau: Verein für Geschichte und Alterthum Schlesiens.

Irgang Winfried. Wyd. 1978. *Schlesisches Urkundenbuch*. T. 2. Wien – Köln – Graz: *Historische Kommission für Schlesien*.

Irgang Winfried. Wyd. 1993. *Schlesisches Urkundenbuch*. T. 5. Köln – Wien: *Historische Kommission für Schlesien*.

Irgang Winfried, Daphne Schadewaldt. Wyd. 1998. *Schlesisches Urkundenbuch*. T. 6. Köln – Weimar – Wien: *Historische Kommission für Schlesien*.

Jungnitz Joseph. Wyd. 1907. *Visitationsberichte der Diözese Breslau*. T. 3: *Archidiakonats Glogau*. Breslau: G.P. Aderholz.

---

ves Guravienses inter se divisos possident. Zob. Jungnitz. Wyd. 1907. *Visitationsberichte der Diözese Breslau*. T. 3, 180.

- Maleczyński Karol. Wyd. 1956. *Kodeks dyplomatyczny Śląska*. T. I. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Markgraf Hermann. Wyd. 1877. *Annales Glogovienses bis z. J. 1493. nebst urkundlichen Beilagen* (Scriptores rerum Silesiacarum, t. 10), Breslau: Verein für Geschichte und Alterthum Schlesiens.
- Pou y Marti José Maria. Wyd. 1939. *Bullarium Franciscanum* (Nova Series, t. 2). Quaracchi: Collegium S. Bonaventurae.
- Theiner Augustin. Wyd. 1861. *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*. T. 2. Romae: Typis Vaticanis.
- Wachter Franz. Wyd. 1883. *Sigismundi Rosiczii Gesta diversa transactis temporibus facta in Silesia et alibi* (Scriptores rerum Silesiacarum, t. 12), Breslau: Verein für Geschichte und Alterthum Schlesiens.
- [Zakrzewski Ignacy]. Wyd. 1878. *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*. T. 2. Poznań: Biblioteka Kórnicka.

Opracowania:

- Croon Gustav. 1910. „Ein Tuchmacherprivileg für Guhrau vom Jahre 1304”. *Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens* 44: 254–256.
- Dunin-Wąsowicz Anna. 2006. Przestrzeń weichbildu. Studium metrologiczne na przykładzie uposażenia paru miast śląskich. W *O rzeczach minionych. Scripta rerum historicarum Annaem Rutkowska-Plachcińska oblata* (Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej, t. 71). Red. Marta Młynarska-Kaletynowa, Jerzy Kruppé, 70–71. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Eysymontt Rafał. 2009. *Kod genetyczny miasta. Średniowieczne miasta lokacyjne Dolnego Śląska na tle urbanistyki europejskiej*. Wrocław: Wydawnictwo Via Nova.
- Irgang Winfried. 1987. „Das Urkunden- und Kanzleiwesen Herzog Heinrichs III. (I.) von Glogau (gest. 1309) bis 1300. Zu einer Untersuchung von Rościsław Żerelik”. *Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau* 28: 51–67.
- Jungnitz Joseph. 1902. „Die Pfarrei Guhrau im Mittelalter”. *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens* 36 (2): 365–387.
- Jurek Tomasz. 1989–1990. „Kancelarie i dokumenty Piastów głogowskich w XIII i XIV wieku [w związku z najnowszymi pracami Rościsława Żerelika i Winfrieda Irganga]”. *Roczniki Historyczne* 55–56: 199–212.
- Jurek Tomasz. 1993. *Dziedzic Królestwa Polskiego książę głogowski Henryk (1274–1309)*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- Kantak Kamil. 1937. *Franciszkanie polscy*. T. 1: 1237–1517. Kraków: Wydawnictwo Polskiej Prowinjacji Ojców Franciszkanów.

- Karczewski Dariusz. 2012. *Franciszkanie w monarchii Piastów i Jagiellonów w średniowieczu. Powstanie – rozwój – organizacja wewnętrzna*. Kraków: Wydawnictwo Avalon.
- Kiarszys Grzegorz. 2015. *Trzy światy średniowiecza. Iuxta castrum Sandouel*. Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Klapper Hans. 1936. *Das Zunftwesen der Stadt Guhrau*. Breslau: Verlag Priebatsch.
- Klapper Hans. 1995. Guhrau. W *Schlesisches Städtebuch* (Deutsches Städtebuch, t. 1). Red. Heinz Stoob, Peter Johaneck, 155–157. Stuttgart – Berlin – Köln: Kohlhammer Verlag.
- Kuhn Walter. 1971. Die Gründung der Stadt Guhrau. W *Beiträge zur schlesischen Siedlungsgeschichte*. Red. Walter Kuhn, 131–138. München: Delp Verlag.
- Kuczer Jarosław. 2007. „Szlachta jako dzierżawca dóbr królewskich w księstwie głogowskim w XVI i XVII wieku”. *Studia Lubuskie* 3: 131–143.
- Kuczer Jarosław. 2007. *Szlachta w życiu społeczno-gospodarczym księstwa głogowskiego w epoce habsburskiej 1526–1740*. Zielona Góra: Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego.
- Nowakowski Dominik. 2007. Od kasztelanii do weichbildu. Podziały wewnętrzne ziemi głogowskiej w średniowieczu. W *Stare i nowe w średniowieczu. Pomiędzy innowacją a tradycją* (Spotkania Bytomskie, t. 6). Red. Sławomir Moździoch, 263–277. Wrocław: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Nowakowski Dominik. 2008. *Siedziby książęce i rycerskie księstwa głogowskiego w średniowieczu*. Wrocław: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Techmańska Bożena. 2014. *Jan II Żagański. Niespokojny książę, sojusznik króla husyty (16 VI 1433 – 22 IX 1504)*. Kraków: Wydawnictwo Avalon.
- Teichmann Lucius. 1938. „Schlesiens Observantenklöster vor der Reformation”. *Archiv für schlesische Kirchengeschichte* 3: 87–97.
- Teichmann Lucius. 1987. „Guhrau. Franziskanerkloster”. *Jahrbuch der Friedrich-Wilhelm-Universität Breslau* 28: 35–36.
- Trojak Barbara. 2008–2009. „Góra – studium historyczne miasta”. *Kwartalnik Górowski* 25: III–XXII.
- Urban Waclaw. 1973. „Regesty dokumentów archiwum parafialnego w Górze Śląskiej”. *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 3: 373–374.
- Wędzki Andrzej. 1970. Podziały terytorialne. W *Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i Dolną Wartą (województwo zielonogórskie)*. T. 2: *Dolny Śląsk, Dolne Łużyce*. Red. Zdzisław Kaczmarek, Andrzej Wędzki, 5–35. Zielona Góra: Lubuskie Towarzystwo Naukowe.
- Wędzki Andrzej. 1985. „Ze studiów nad genezą i początkami Góry Śląskiej”. *Rocznik Leszczyński* 7: 9–42.
- Ziolecki [Bolesław]. 1900. *Geschichte der Stadt Guhrau 1300–1900 als Jubiläumsschrift zur Erinnerung an die am 18. August 1300 durch Herzog Heinrich III von Glogau der Stadt Guhrau*

verlichenen Stadtrechte veröffentlicht und den städtischen Körperschaften gewidmet. Guhrau: A. Ziehlke.

*

Streszczenie. W 1457 r. papież Kalikst III wydał na prośbę księcia cieszyńsko-głogowskiego Władysława zgodę na ufundowanie poza murami miasta Góra klasztoru i kościoła pw. Bożego Ciała. W bulli zapisano, że fundacja miała być przeznaczona dla franciszkanów-obserywantów (bernardynów). Ostatecznie jednak nowy konwent zasiedlili franciszkanie-minoryci. Była to ostatnia na średniowiecznych ziemiach polskich fundacja klasztoru franciszkańskiego.

Klasztor w Górze należał pod względem organizacji zakonnej do kustodii gnieźnieńskiej w czesko-polskiej prowincji franciszkanów. Oficjalny dokument fundacyjny klasztoru książę wystawił w 1458 r. W 1462 r. papież Pius II zatwierdził fundację nowego domu zakonnego wraz z jego uposażeniem, powołując się na wcześniejszą zgodę biskupa wrocławskiego Piotra II Nowaka (1447–1456), władz miejskich Góry i miejscowego proboszcza. Konwent górski najprawdopodobniej został obsadzony przez zakonników z Głogowa, za czym przemawiać może bliskość obu tych miast i podległość jednemu władcy. Inspirację tego dzieła przypisuje się górowskiemu bractwu Bożego Ciała. Klasztor zbudowano na przedmieściu, przy drodze do wsi Kajęcín. Jego uposażenie gospodarcze było bardzo skromne. Początkowo obejmowało tylko grunt na postawienie budynków, staw rybny i kawałek roli. Nieco rozszerzył je w 1468 r. książę cieszyńsko-głogowski Przemko II – brat fundatora i jego następcą. W początku XVI w. klasztor podupadł i zaczął wyprzedawać swe posiadłości. Wskutek szerzącej się reformacji, ok. 1534 r. klasztor został całkowicie opuszczony przez zakonników, a jego majątek biskup wrocławski Jakub von Salza przekazał proboszczowi parafii pw. św. Katarzyny w Górze.

Słowa kluczowe: franciszkanie, kustodia czesko-polska, Śląsk, Góra.

Abstract: From the Chronicles of the Franciscan Monastery in Góra in Silesia. In 1457, Pope Callixtus III gave, at the request of prince Władysław of Cieszyn and Głogów, his consent to found a monastery and a church of Corpus Christi, outside the city walls of Góra. The papal bulla stated that the funds shall be allotted to Franciscan-Observants (Bernardines). Ultimately, the new convent was settled by Franciscan-Minorites. It was the last foundation of a Franciscan monastery within medieval Poland.

In terms of order organisation, the monastery in Góra was subject to the Gniezno custody of the Polish-Czech Franciscan province. The prince issued the foundation document for the monastery in 1458. In 1462, Pope Pius II approved the foundation of a new monastery and its endowment, referring to the previous consent given by the bishop Piotr II Nowak

of Wrocław (1447–1456), Góra city authorities and the local parson. The convent in Góra was most likely staffed by friars from Głogów, given the proximity of the two cities and subjection to one ruler. This work is said to have been inspired by the Corpus Christi fraternity in Góra. The monastery was built on the outskirts, near the way to Kajęcín village. Its endowment was very modest. Initially, it included only the land to construct the buildings, a fish pond and a small area of farmland. It was slightly enlarged in 1468 by the brother of the founder and his successor, Prince Przemko II of Cieszyn and Głogów. In the early 16th century, the monastery fell into decline and started selling off its estate. Due to the Reformation, around 1534 the monastery was completely abandoned by friars and the bishop Jakub von Salza of Wrocław gave the estate to the parson of the parish of Saint Catherine of Alexandria in Góra.

Keywords: Franciscans, Czech-Polish custody, Silesia, Góra.